

Sygn. akt III UK 25/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z odwołania D. D.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R.

o rentę rodzinną oraz o dodatek dla sieroty zupełnej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 30 listopada 2016 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 28 października 2015 r., sygn. akt III AUa (...),

oddala skargę.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 28 października 2015 r. Sąd Apelacyjny, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych od wyroku Sądu Okręgowego w R. z dnia 20 marca 2015 r., zmieniającego decyzje organu rentowego z dnia 19 lipca 2013 r. i przyznającego D. D. prawo do renty rodzinnej oraz do tej renty dodatek dla sieroty zupełnej od dnia złożenia wniosku.

D. C., urodzona w dniu 9 lutego 1977 r., stała się sierotą w wieku 27 lat (ojciec E. D. zmarł w dniu 18 listopada 2004 r.), a sierotą zupełną w wieku 30 lat (matka G. D. zmarła w dniu 3 grudnia 2007 r.). W dniu 3 czerwca 1996 r. ukończyła naukę w Liceum Ekonomicznym w R., a od dnia 1 października 2001 r. rozpoczęła studia w Wyższej Szkole Prawa i Administracji w P., które kontynuowała w dniu 9 lutego 2002 r., tj. w chwili ukończenia 25 roku życia. Po skończeniu liceum podjęła pracę, do której stała się niezdolna i od dnia 28 września 1998 r. nabyła prawo do renty z powodu częściowej niezdolności do pracy, a od dnia 1 września 2003 r. do dnia 28 lutego 2015 r. z tytułu całkowitej niezdolności do pracy.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że ubezpieczona stała się całkowicie i na stałe niezdolna do pracy z powodu schizofrenii paranoidalnej od dnia 2 lipca 2001 r., w związku z czym - w ocenie Sądu - spełniła warunek przewidziany w art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887; dalej „ustawa”). Organ rentowy oponował w apelacji ustalenie tej daty powstania całkowitej niezdolności do pracy, powołując się na orzeczenie lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 28 lutego 2011 r., który stwierdził niezdolność do pracy w tym stopniu od dnia 1 czerwca 2003 r., tj. po ukończeniu przez ubezpieczoną 25 roku życia. W ocenie organu rentowego, także jednak ustalona w postępowaniu sądowym data powstania całkowitej niezdolności do pracy nie przypada na okres ochronny prawa do renty rodzinnej, gdyż ubezpieczona od ukończenia liceum do dnia 31 września 2001 r. nie uczęszczała do szkoły ani nie studiowała.

Sąd drugiej instancji uznał apelację za nieuzasadnioną, przyjmując, że prawidłowe ustalenie daty powstania całkowitej niezdolności ubezpieczonej do pracy na dzień 1 lipca 2001 r. umożliwia ustalenie prawa do renty rodzinnej, skoro data ta przypada zarówno przed ukończeniem przez ubezpieczoną nauki w szkole, jak i przed osiągnięciem przez nią 25 lat życia. Podniósł, że wykładnia przyjęta przez organ rentowy prowadzi do sformułowania dodatkowego, pozaustawowego warunku powstania całkowitej niezdolności do pracy w czasie nauki w szkole i nie podzielił stanowiska, że przerwa w nauce przekreśla możliwość ustalenia prawa do renty rodzinnej bez względu na wiek, jeżeli nauka jest kontynuowana.

Skarga kasacyjna organu rentowego została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy polegającą na przyjęciu, „że powstanie całkowitej niezdolności do pracy przed ukończeniem 25 roku życia mimo niepobierania w tym czasie nauki, daje prawo do renty rodzinnej”. Skarżący wskazał, że ubezpieczona stała się całkowicie niezdolna do pracy już po ukończeniu 16 roku życia, a także po ukończeniu nauki w szkole średniej. W czasie powstania całkowitej niezdolności do pracy nie uczęszczała do szkoły ani nie studiowała, więc nie można przyjąć, że wypełniła określone tym przepisem warunki rentowe. Zwrócił uwagę, że w orzecznictwie podkreśla się konieczność rzeczywistego pobierania nauki, realnego wypełniania obowiązków wynikających z regulaminu szkoły i za niezbędne uznał wykazanie bezpośredniego czasowego związku między powstaniem całkowitej niezdolności do pracy a tak rozumianym pobieraniem nauki. Podkreślił, że nie chodzi o „hipotetyczny stan pobierania nauki przed ukończeniem 25 lat”, lecz o rzeczywiste spełnianie wszelkich obowiązków wynikających ze starannego realizowania procesu nauczania. W konsekwencji uznał, że podjęcie przez ubezpieczoną dalszej nauki w dniu 1 października 2001 r. i jej kontynuowanie w dniu 9 lutego 2002 r., tj. w chwili ukończenia 25 roku życia, nie miało wpływu na powstanie uprawnień do renty rodzinnej, skoro w chwili powstania całkowitej niezdolności do pracy ubezpieczona nauki nie pobierała, a więc nie wypełniła kryterium wynikającego z art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy.

Skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego i oddalenie odwołania oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W orzecznictwie zostało rozstrzygnięte, że prawa do renty rodzinnej nie nabywa osoba dorosła, która stała się całkowicie niezdolna do pracy po ukończeniu 16 roku życia, a jeżeli kontynuowała naukę - po 25 roku życia. Innymi słowy, renta rodzinna nie przysługuje w związku z powstaniem całkowitej niezdolności do pracy po upływie okresów wskazanych w art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy (por. np. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2006 r., II UZP 10/06, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 75 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2006 r., I UK 116/05, OSNP 2007 nr 1-2, poz. 24). Jest to oczywiste, gdy uwzględnia się, że prawo do renty rodzinnej obejmuje tylko tych członków rodziny, co do

których na zmarłym ubezpieczonym ciążył ustawowy obowiązek ich utrzymywania, a którzy ze względu na wiek lub pobieranie nauki nie mają możliwości czynienia tego samodzielnie. Taka przesłanka dotyczy także dzieci osieroconych w dorosłości.

W związku z tym, przez nawiązanie do przedstawionej wykładni art. 68 ust. 1 ustawy, należy wskazać, że określono w tym przepisie trzy grupy dzieci i trzy sytuacje, w których powstaje ich uprawnienie do renty rodzinnej. Przede wszystkim są to dzieci, które w chwili osierocenia nie ukończyły 16 roku życia (art. 68 ust. 1 pkt 1 ustawy), dzieci osierocone po ukończeniu tego wieku, które nabywają prawo do renty po rodzicu do ukończenia nauki w szkole, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia (art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy), oraz osoby osierocone jako dorosłe, które nabywają prawo do renty rodzinnej, które stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy w okresach, o których mowa w pkt 1 lub 2 (art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy).

W niniejszej sprawie występuje istotny problem prawny, którego nie można rozstrzygnąć przy użyciu lakonicznych argumentów przedstawionych w skardze. Od razu należy odrzucić formułowanie pozaprawnego obecnie wymagania „uczęszczania do szkoły”, którym ustawodawca posługiwał się w art. 32 ust. 1 pkt 2 lit. b ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 3, poz. 6 ze zm.), gdyż nawet wtedy pierwotnemu znaczeniu tego określenia („branie w czymś udział”) przeciwstawiano uczenie się w szkołach dla pracujących, w których uczący się nie byli zobowiązani do codziennego przychodzenia do szkoły w celu pobierania nauki. Przeciwno zważając pojmowanemu określeniu „uczęszczanie do szkoły” opowiedział się Sąd Najwyższy w wyrokach u z dnia 29 stycznia 1981 r., II URN 7/81, (niepublikowany) oraz z dnia 27 kwietnia 1982 r., II URN 74/82 (OSNCP 1982 nr 11-12, poz. 176) z aprobowaną glosą T. Żylińskiego (OSPİKA 1983 nr 9, poz. 182), stwierdzając, że korzystanie przez studenta z urlopu zdrowotnego udzielonego mu zgodnie z regulaminem studiów wyższych nie pozbawia go statusu studenta i przymiotu „uczęszczania do szkoły”. Tym samym - wprowadzie w aspekcie innym niż przedmiot niniejszej sprawy - Sąd Najwyższy uznał, że „uczęszcza do szkoły”

nawet ten, kto - z przyczyn przewidzianych w regulaminie - praktycznie nie realizuje studiów nawet w formie pośredniej przewidzianej w szkołach dla pracujących.

Takiego wymagania nie stawia się w art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy, w którym warunek uprawniający do renty rodzinnej dzieci, które przekroczyły 16 lat życia, jest formułowany nie jako „uczęszczanie do szkoły”, lecz jako okres trwający „do ukończenia nauki w szkole”, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia. W konsekwencji wobec osób dorosłych, o których mowa w art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy, okres powstania całkowitej niezdolności do pracy ma przypadać na czas do ukończenia nauki w szkole, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia. Okresem, w którym ma powstać całkowita niezdolność do pracy jako przesłanka prawa do renty rodzinnej u osoby, która ukończyła 25 lat życia, jest czas do ukończenia nauki, przy czym proces ten, trwający nie dłużej niż do ukończenia 25 roku życia, nie musi polegać na nieprzerwanym uczestnictwie w jej pobieraniu. Na przyjęcie takiej koncepcji wskazuje wprost brzmienie art. 68 ust. 1 pkt 3 *in fine* mówiące o okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2.

W związku z tym należy określić jaki charakter ma mieć ten proces i jakiego etapu nauki dotyczy zwrot „ukończenie nauki”, a w związku z tym zważyć, że przepisy o rencie rodzinnej nie uzależniają prawa do tego świadczenia od systematyczności nauki, jej pozytywnych rezultatów oraz niepowtarzania semestrów, gdyż jedyny warunek to kontynuowanie nauki i ograniczenie wiekowe. Nie budzi jednak wątpliwości stwierdzenie, że ukończenie nauki w szkole jest co do zasady efektem pobierania nauki, co wiąże się na ogół z uczęszczaniem do szkoły, a zatem z byciem uczniem. Z tego względu oczywiście wyłączone jest pozorowanie kontynuowania nauki, a więc samo zapisanie się do szkoły i nieuczestniczenie w zajęciach (lekcjach), nieuzyskiwanie zaliczeń i nieprzystępowanie do egzaminów, co ostatecznie powoduje skreślenie z listy uczniów (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2012 r., I UK 65/12 (niepublikowany) i z dnia 19 lutego 2013 r., I UK 471/12 (niepublikowany)). Należy też zaaprobować pogląd, że renta rodzinna przysługuje dziecku uczącemu się w szkole, także w okresach przerw w nauce, niezależnie od tego, czy formalnie zachowało ono status ucznia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2004 r., I UK 3/04, OSNP 2005 nr 8, poz. 116). Za kontynuowanie nauki uznaje się trafnie niektóre przerwy w faktycznym jej

pobieraniu. Prawo do renty rodzinnej przysługuje dziecku uczącemu się w szkole także w okresach przerw w nauce, jeżeli nauka jest następnie kontynuowana, niezależnie od tego, czy dziecko formalnie zachowało status ucznia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2004 r., I UK 3/04, OSNP 2005 nr 8, poz. 116). W odniesieniu do nauki w szkołach wyższych za czas jej kontynuowania uznano okres urlopu dziekańskiego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2000 r., II UKN 739/99, OSNAPiUS 2002 nr 9, poz. 215).

Kontynuowanie nauki musi więc być rzeczywiste, ale nie w znaczeniu uczestnictwa, lecz w tym sensie, że ma prowadzić do jej ukończenia, co nie znaczy jednak, że musi być nieprzerwane, nawet w związku ze skreśleniem z listy uczniów; nauki nie zamyka się ono w okresie objętym obowiązkiem szkolnym, obejmuje bowiem podjęcie studiów wyższych, nawet niezależnie od wcześniejszego ukończenia studiów magisterskich na innym kierunku (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2006 r., III UK 49/06, OSNP 2007 nr 13-14, poz. 205 i z dnia 13 grudnia 2010 r., III UK 50/10, OSNP 2012 nr 3-4, poz. 49).

Przede wszystkim jednak, gdy ukończenie szkoły średniej wiąże się z uzyskaniem kwalifikacji w zakresie zawodu, którego ze względu na stan zdrowia dziecko nie może wykonywać, kwalifikacje takie mają jedynie formalny charakter, gdyż w rzeczywistości nie stwarzają absolwentowi możliwości wejścia na rynek pracy i pozyskania samodzielnego źródła utrzymania. Jeśli zatem dziecko podejmuje dalszą naukę w celu zdobycia zawodu adekwatnego do jego stanu zdrowia, należy ten okres traktować jako okres pobierania nauki w rozumieniu art. 68 ust. 1 pkt 3 w związku z pkt 1 i 2 ustawy, a więc za okres, w jakim powinna powstać całkowita niezdolność do pracy osoby ubiegającej się o rentę rodzinną, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez dziecko 25 roku życia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2013 r., II UK 389/12, OSNP 2014 nr 3, poz. 48 i z dnia 10 października 2006 r., I UK 85/06 (niepublikowany)).

Można twierdzić, że gdy w czasie przerwy w nauce, po zakończeniu jednego z jej etapów, dziecko, które ukończyło 16 rok podjęło pracę, jest chronione w zakresie ubezpieczeń społecznych prawem do renty z tytułu niezdolności do pracy, które przysługuje przy złagodzonych warunkach, wymagając krótszych okresów składkowych i nieskładkowych (por. art. 58 ust. 1 pkt 1-3) albo bez z konieczności

legitymowania się takimi okresami (art. 58 ust. 3 ustawy). Nie można jednak zapominać, że wyłączną zmienną umożliwiającą przedłużenie prawa do renty rodzinnej jest kontynuowanie nauki, więc nie bada się, bo nie jest to istotne, czy kontynuujące naukę dziecko może sobie samo dostarczać środki utrzymania. Nie jest tak, że prawo do renty rodzinnej przysługuje tylko takiemu dziecku całkowicie niezdolnemu do pracy, które nie miało możliwości uzyskania prawa do renty z tytułu własnej pracy; prawo do renty własnej i rodzinnej podlega zbiegowi regulowanemu w art. 95 ust. 1 ustawy.

W konsekwencji więc przewidziany w art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy warunek prawa dziecka do renty rodzinnej bez względu na wiek jest spełniony, jeżeli - mimo całkowitej niezdolności do pracy powstałej przed 25 rokiem życia - dziecko zmierzało do ukończenia nauki. Jego całkowita niezdolność do pracy ma powstać w okresie trwającym do ukończenia nauki, który biegnie do czasu ukończenia studiów wyższych, nie dłużej niż do ukończenia 25 roku życia, przy czym proces kontynuowania nauczania nie musi być nieprzerwany.

Ze względu na stan faktyczny niniejszej sprawy trzeba jeszcze dodać, że uzyskanie przez dziecko prawa do własnej renty z tytułu niezdolności do pracy powstałej w związku z zatrudnieniem w czasie kontynuowania nauki, nie przekreśla nabycia przez nie prawa do renty rodzinnej, jeżeli stało się całkowicie niezdolne do pracy przed ukończeniem 25 roku życia.

Mając to na względzie Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).

r.g.